

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

*Тема: Вдосконалення господарської діяльності підприємства на основі
комплексної оцінки*

*Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма 6.051.00.06 «Економіка і бізнес»*

Завідувач кафедри: _____/Мельник Л.Г./

Керівник роботи: _____/Шкарупа О.В./

*Виконавець: _____/Полянна В.М./
П.І.Б.*

*Група: Едн-61П
шифр*

Суми 2020

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ.....	3
ВСТУП.....	4
1 АНАЛІЗ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ... 5	
1.1. Українські підприємства в умовах в перехідного періоду.....	5
1.2. Економічний аналіз діяльності підприємств і його методи.....	12
1.3 Особливості економічного аналізу підприємств хімічної промисловості.....	15
2. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	18
2.1. Порядок проведення комплексного економічного аналізу.....	18
2.2 Формування і обчислення показників ефективності підприємницької діяльності.....	20
2.3 Аналіз показників ділової активності.....	21
3. АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ М. СУМИ (НА ПРИКЛАДІ ВАТ «СУМИХІМПРОМ»).....	24
3.1 Розробка системи комплексної оцінки діяльності підприємства.....	24
3.2. Показники фінансово-економічного стану.....	25
3.3 Напрями вдосконалення господарської діяльності підприємства на основі комплексної оцінки.....	
ВИСНОВКИ.....	31
Список використаних джерел.....	33

РЕФЕРАТ

Дана кваліфікаційна робота містить 37 сторінки, 5 рисунків, 6 таблиць. Для написання роботи було використано 67 джерела літератури. У малюнках представлені схеми, наочно характеризують теоретичну частину роботи. У таблицях представлені показники. За допомогою них яких проводиться комплексний аналіз господарської діяльності підприємств.

Об'єктом дослідження в даній кваліфікаційній роботі є аналіз господарської діяльності ВАТ «Сумхімпром».

Мета кваліфікаційної роботи - вивчення порядку проведення економічного аналізу виробничо-господарської діяльності на прикладі промислового підприємства (ВАТ «Сумхімпром»). Підбір комплексу показників, найбільш повно відображають результати роботи підприємства.

Ключові слова і словосполучення: підприємство, економічний аналіз, метод економічного аналізу, комплексний аналіз господарської діяльності, показники роботи, прибуток, рентабельність.

ВСТУП

Економічний аналіз являє собою процес, заснований на вивченні даних про фінансовий стан підприємства і результатах. Його діяльності в минулому з метою оцінки майбутніх умов і результатів діяльності. Таким чином, головним завданням аналізу являє собою зниження неминучої невизначеності, пов'язаної з прийняттям економічних рішень, орієнтованих у майбутнє. [4,66]

Економічний аналіз - глибоке дослідження економічних явищ на підприємстві. Виявлення причин відхилення від плану і недоліків у роботі, розкриття резервів, їх вивчення. Сприяння комплексному здійсненню економічної роботи і управління виробництвом, активний вплив на хід виробництва, підвищення його ефективності і поліпшення якості роботи .

У даній роботі дано планові і фактичні показники. Це собівартість, обсяг реалізації продукції в натуральному вираженні.

Завдання, поставлене в кваліфікаційній роботі, - показати в якому порядку і за допомогою яких показників проводиться комплексний аналіз господарської діяльності. Розрахувати деякі із запропонованих показників і проаналізувати їх і надають на них вплив факторів на прикладі результатів роботи ВАТ «Сумхімпром». Але ці показники - не предмет аналізу, це є тільки форма, через яку можна пізнати об'єктивний зміст господарської діяльності.

Завдання, поставлене в даній роботі, - оцінити стан сумських підприємств в перехідний період, зокрема підприємств хімічної промисловості. Показати в якому порядку і за допомогою яких показників проводиться комплексний аналіз господарської діяльності. Розрахувати деякі із запропонованих показників і проаналізувати їх і надають на них вплив факторів на прикладі результатів роботи ВАТ "Сумхімпром" "за два роки.

1 АНАЛІЗ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

1.1. Українські підприємства в умовах в перехідного періоду

На сьогоднішній день існує багато визначень «підприємства».

Підприємство - це організаційно відокремлений і економічно самостійна основна (первинна) ланка виробничої сфери народного господарства, яке виготовляє продукцію (виконує роботи, надає послуги). [11, 66]

Підприємство - самостійно господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку, комерційну діяльність з метою отримання відповідного прибутку. [16,66]

Підприємство - це відокремлена спеціалізована одиниця, підставою якої є професійно організований трудовий колектив, здатний за допомогою наявних у його розпорядженні засобів виробництва виготовити потрібну споживачам продукцію (виконати роботи, надати послуги). [35]

Узагальнивши вищевказані визначення можна зробити висновок, що підприємство - це самостійний первинну ланку народного господарства, в якому професійно організований трудовий колектив за допомогою наявних ресурсів здійснює виробничу, науково-дослідницьку, комерційну діяльність відповідно до поставлених цілей[66].

Кожне підприємство має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банку, печатку із своїм найменуванням і т.д.

Підприємство здійснює будь-які види господарської діяльності, якщо вони не заборонені законодавством України і відповідають цілям, передбаченим статутом підприємства.

У разі збиткової діяльності підприємств держава, якщо вона визнає продукцію цих підприємств суспільно необхідною, може надавати таким підприємствам дотацію.

Для ефективного господарювання важливим є визначення цілей створення і функціонування підприємства. Генеральну (головну) мету підприємства, тобто причину його існування прийнято називати місією. У більшості випадків місією сучасного підприємства можна вважати виробництво продукції (послуг) для задоволення потреб ринку і отримання завдяки цьому максимального прибутку. [5]

На основі загальної місії підприємства формуються і встановлюються загальнофірмові цілі. Вони повинні відповідати таким вимогам:

- конкретність і вимірність;
- досяжність;
- несуперечність;

Зрештою цілі підприємства повинні бути чітко сформульовані для кожного виду діяльності підприємства.

Формування ефективної ринкової економіки, подолання монополії державної власності ставить перед підприємствами складну задачу. Вибір форми господарювання, який забезпечує зацікавленість всіх працівників в досягненні найвищої ефективності виробництва. Її рішення вимагає глибокого і всебічного вивчення та аналізу досвіду роботи підприємств з різними формами власності.

Критеріями при виборі форми власності можуть бути економічна ефективність, довготривалі перспективи розвитку і розміри підприємства і ін. [4]

В нашій країні можуть діяти такі види підприємств[66]:

- приватне підприємство, засноване на власності фізичної особи;
- колективне підприємство, засноване на власності трудового колективу підприємства;
- господарське товариство;
- підприємство, яке засноване на власності об'єднання громадян;

- комунальне підприємство, засноване на власності відповідної територіальної органу;

- державне підприємство, засноване на державній власності, в тому числі казенне підприємство.

Відповідно до обсягів господарського обороту підприємства і чисельності його працівників (незалежно від форми власності) воно може бути віднесено до категорії малих підприємств. [21]

Основним перешкодами, з яких є проблема докорінної перебудови економічного механізму стосовно до ринкових відносин. Ця проблема особливо гостра сьогодні. Підприємства переходять на горизонтальні зв'язки, забезпечується їх повна самостійність у всіх питаннях господарської діяльності: планування, матеріально технічного постачання, оплати праці, інвестиційної та технічної політики, зовнішньоекономічної діяльності.

По-перше, характер зв'язків тут був зовсім інший, ніж у «звичайної» індустріально-ринкової системи. Тому розвиток ринкових відносин починається у нас з нульової позначки.

По-друге, перехідні процеси проявляються тут не шляхом прямого наростання прогресивних тенденцій. Вони неминуче пов'язані з глибокими якісними перетвореннями економіки, з розривом колишніх відносин. У цьому сенсі це не еволюційний, а революційний процес[66].

По-третє, необхідність ломки існуючої структури виробництва, економічної структури, форм господарювання означає неминучість значних соціально-економічних витрат в процесі цих перетворень.

По-четверте, особливості економіки в Україні багато в чому обумовлені розривом господарських міждержавних зв'язків, розпадом Радянського Союзу.

По-п'яте, унікальність України проявляється в тому, що в ній у порівнянні з іншими країнами Центральної та Східної Європи особливо довго існувала планова економіка. Це породило додаткові труднощі в перехідному процесі. [23]

Для практики господарювання кваліфікованого управління підприємством, важлива їх повна і чітка класифікація за певними ознаками.

З метою підвищення ефективності діяльності підприємства можуть об'єднувати свою виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності.

Підприємства можуть об'єднуватися в:

- асоціації;
- корпорації;
- консорціуми;
- концерни;
- інші об'єднання за галузевим, територіальним та іншими ознаками (картелі, синдикати, трести, холдинги, фінансові групи).

Підприємство як відкрита система постійно взаємодіє з навколишнім середовищем. Поставки з поза матеріально-технічних, енергетичних ресурсів, інформації, кадрів, а також реалізація продукції, що виготовляється (послуг) торговим посередникам або безпосередньо споживачам - умова безперервного функціонування та розвитку будь-якого підприємства. [37,66]

Навколишнє середовище в широкому розумінні - сукупність господарюючих суб'єктів, економічних, суспільних і природних умов, які діють в глобальному вимірі. Залежно від характеру впливу зовнішнє середовище поділяють на мікро- і макросередовище.

Мікросередовище - це середовище прямого впливу на підприємство. Її утворюють конкретні суб'єкти - споживачі, конкуренти, державні органи, фінансово-кредитні установи та інші зовнішні агенти і контрагенти. Макросередовище охоплює матеріально-технічні та економічні умови, суспільні відносини та інститути і інші чинники, які впливають на підприємства та їх мікросередовище опосередковано[37,66].

Дослідженню зовнішнього середовища слід приділяти належну увагу, оскільки воно обумовлює рівень визначеності, в умовах якого приймаються управлінські рішення. Схематично взаємозв'язок підприємства і зовнішнього середовища в ринковій економіці наведений на рис. 1.1

Рисунок 1.1. Взаємозв'язок підприємства і зовнішнього середовища в ринковій економіці.

Внутрішнє середовище підприємства складають люди, засоби виробництва, інформація і гроші. Внутрішнє та зовнішнє середовище підприємства представлені на рисунку 1.2.

Поведінка, а отже, успішність працівників кожної організації залежить від кількох чинників: індивідуальних рис, особливостей організаційного оточення та факторів зовнішнього середовища.

У практиці господарювання кожне підприємство (фірма), що є складною виробничо-економічною системою, здійснює багато конкретних видів діяльності, котрі за ознакою спорідненості можна об'єднати в окремі головні напрямки (рис. 1.3).

Важливе значення має соціальна діяльність підприємства, оскільки вона істотно впливає на ефективність усіх інших напрямків діяльності. Результативність інноваційної, виробничої, комерційної та економічної діяльності безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки і

компетентності всіх категорій працівників, мотиваційного механізму, постійно підтримуваних на належному рівні умов праці і життя. [11]

У своїй діяльності підприємства повинні прагнути до задоволення потреб всіх груп суспільства. Очікувані результати діяльності підприємства представлені в рис 1.4.

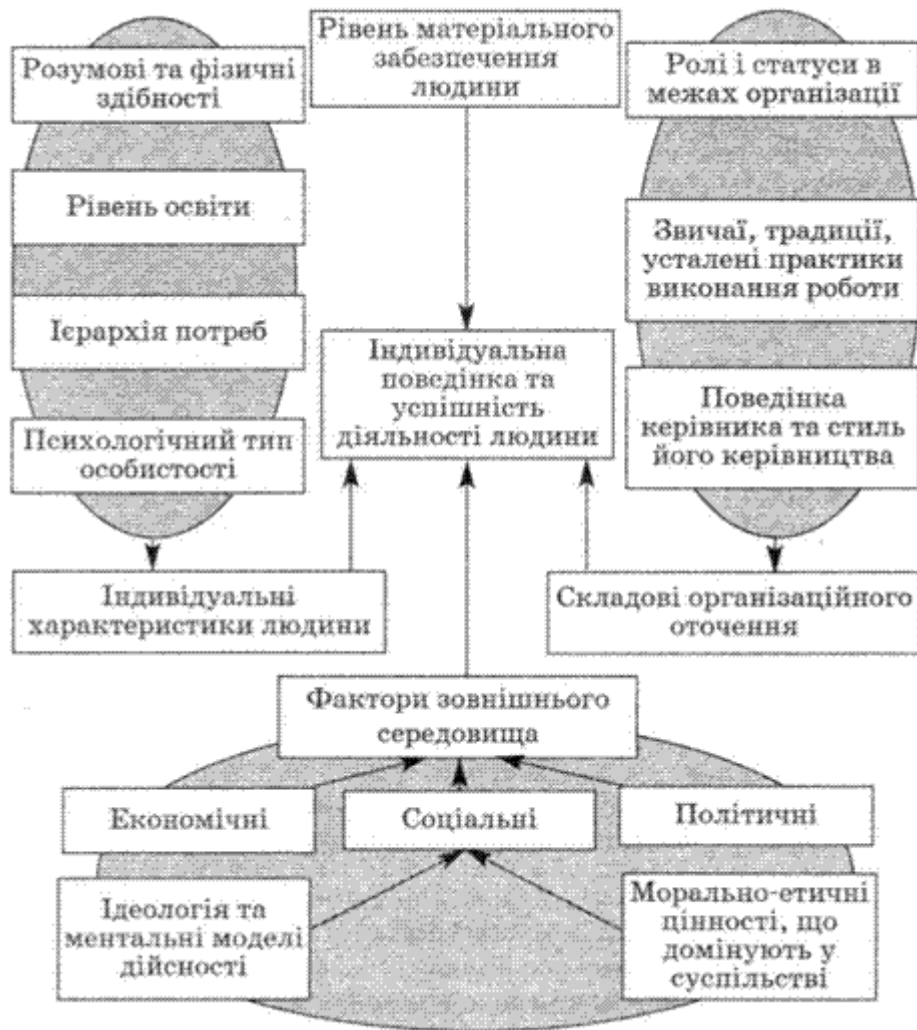

Рисунок 1.2. Фактори зовнішнього середовища.

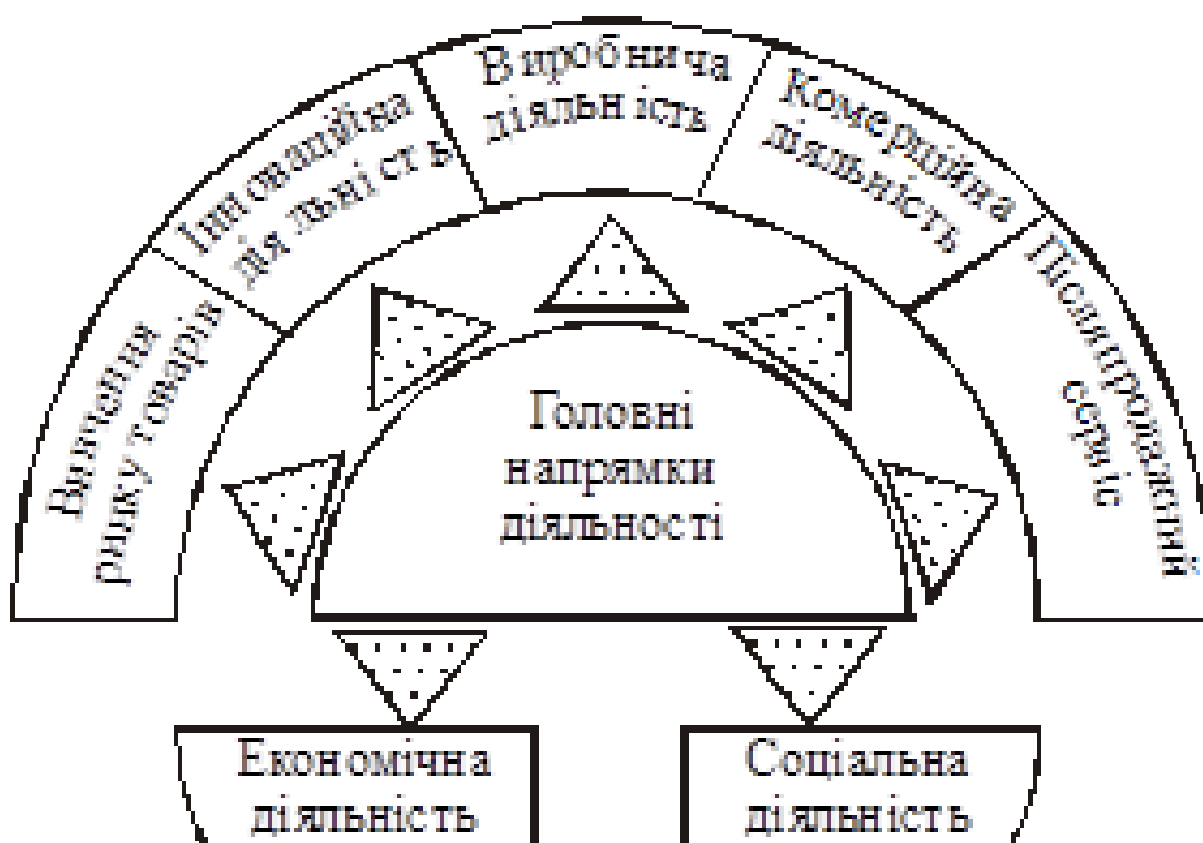

Рисунок 1.3. Головні напрямки діяльності.

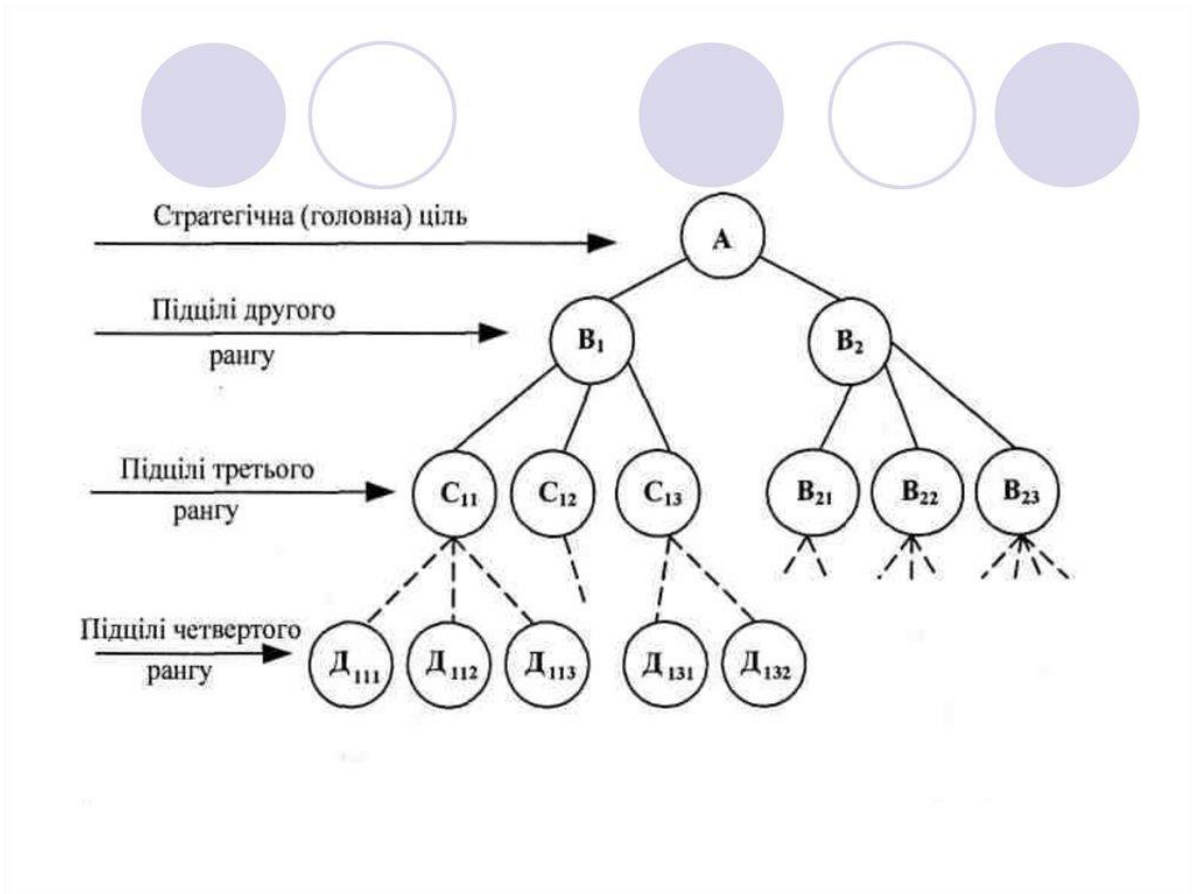

Рисунок 1.4 Очікувані результати діяльності підприємства.

1.2. Економічний аналіз діяльності підприємств і його методи.

Велику роль в управлінні економікою підприємств, їх об'єднань і галузей, оцінці витрат і результатів їх діяльності, виявленні внутрішніх резервів, прогнозуванні розвитку та прийнятті рішень відіграє економічний аналіз.

Предметом економічного аналізу є господарські процеси підприємств, об'єднань, асоціацій, соціально-економічна ефективність і кінцеві результати їх діяльності. Вони складаються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, що одержують відображення через систему економічної інформації.

З розвитком аналізу як функції управління все більшого значення набуває організація його інформаційної бази. Економічний аналіз, з одного боку, є основним споживачем інформації, необхідної для проведення

аналітичних розрахунків, а з іншого - основним каналом видачі інформації для управління. [2,66]

Економічна інформація представляє собою різні відомості про роботу підприємств, їх об'єднань і галузей. Залежно від функції управління економічна інформація поділяється на планову, оперативну, бухгалтерську і статистичну. Що складається на основі цієї інформації звітність містить широке коло взаємопов'язаних даних для проведення всебічного економічного аналізу.

Інформація повинна відповідати ряду вимог.

Найважливіші з них такі:

- єдність інформації в планових і облікових джерелах,
- обмеження інформації,
- усунення її дублювання,
- достатність інформації для оперативного управління виробництвом та ін.

Планова інформація створюється в процесі техніко-економічного планування.

Оперативна інформація з'являється в процесі оперативного обліку за ходом роботи підприємства, його ділянок за даними первинних документів і оперативних зведень.

Бухгалтерська інформація є узагальнюючою, суцільною, безперервною та систематичною. Вона характеризує діяльність всього підприємства.

Статистична інформація широко використовується для оцінки виконання плану. В основі статистичного обліку лежать дані бухгалтерського і оперативного обліку.

Звітність підприємства поділяється на річну, квартальну і місячну. [31]

Під методом економічного аналізу розуміється спосіб підходу до вивчення господарських процесів в їх становленні та розвитку. Характерними особливостями методу економічного аналізу є:

- використання системи показників всебічно характеризують господарську діяльність,
- вивчення причин зміни цих показників,
- виявлення і зміна взаємозв'язку між ними з метою підвищення соціально-економічної ефективності.

З визначення методу економічного аналізу видно, що він має свої характерні особливості.

Першою такою особливістю є використання системи показників при вивченні господарських явищ і процесів.

Друга характерна особливість методу економічного аналізу - вивчення причин, що викликали зміну тих чи інших господарських показників. Виявити і вивчити дію абсолютно всіх причин важко, до того ж не завжди доцільно. Завдання полягає в тому, щоб встановити найбільш суттєві причини, вирішальним чином вплинули на той чи інший показник. [55]

До характерних особливостей методу економічного аналізу відносяться виявлення і вимір взаємозв'язку між показниками. Вони визначаються об'єктивними умовами виробництва. Нав'язати їх штучно не можна.

Господарські показники не можна брати ізольовано, всі вони між собою пов'язані. Однак це не виключає можливості і необхідності їх логічного відокремлення в процесі економічних розрахунків. Досить поширеним методичним прийомом є визначення ступеня впливу даного чинника за інших рівних умов, тобто коли інші фактори вважаються незмінними.

У процесі економічного аналізу, аналітичної обробки економічної інформації застосовується ряд спеціальних способів і прийомів. Способи та прийоми економічного аналізу можна умовно поділити на дві групи: традиційні і математичні.

Аналіз тих чи інших показників, економічних явищ і процесів починається з використання абсолютних величин (обсяг виробництва за

вартістю або в натуральних, обсяг товарообігу, сума виробничих витрат і витрат обігу, сума валового доходу і прибутку). В аналізі ці величини служать базою для обчислення середніх і відносних величин.

Відносні величини незамінні при аналізі явищ динаміки. Відносні величини динаміки обчислюються шляхом побудови тимчасового ряду, тобто вони характеризують зміну того чи іншого показника, явища в часі. [9]

1.3 Особливості економічного аналізу підприємств хімічної промисловості

Основні принципи організації виробництва хімічного підприємства.

Принцип пропорційності передбачає суворі кількісні співвідношення між різними елементами виробництва, між різними ділянками виробництва.

Принцип концентрації реалізується в укрупненні підприємства в цілому, його окремих підрозділів, у формуванні програми випуску продукції і порядку її реалізації[4,9].

При достатніх організаційно-економічних передумови на основі принципу, що розглядається може стати доцільним виділення окремих частин підприємства в самостійні виробничо-господарські одиниці або частина підприємства може розширити кількість обслуговуваних об'єктів, в тому числі і за межами даного підприємства.

Спеціалізація, тісно пов'язана з концентрацією. Вона застосовується для виділення виробництва окремих частин технологічного процесу, окремих видів або типорозмірів продукції, для організації спеціалізованих ліній всередині цехів. Крім предметної і технологічної спеціалізації використовується також функціональна спеціалізація. За її допомогою формуються окремі бригади робітників, відділи заводууправління, тематичні бригади по розробці конкретних тем[4,9].

Принцип кооперації передбачає сувору систему зв'язків в часі і просторі між окремими частинами і підрозділами підприємства. Між окремими змінами в цехах, між бригадами, окремими робочими місцями.

Ритмічність виробництва, вона безпосередньо пов'язана з принципом пропорційності і кооперацією. Вона визначає необхідність випуску підприємством рівної кількості продукції в різні відрізки часу. Під кількістю продукції розуміється задана планом підприємства програма виробництва за номенклатурою, асортиментом і кількістю в натуральному і вартісному вираженні. Принцип ритмічності зберігає свою силу для окремих підрозділів і ділянок підприємства, в тому числі і для окремих робочих місць[4,9].

Стандартність позначає сталість, повторюваність протягом встановленого терміну норм витрат сировини, матеріалів, палива і енергії, напівфабрикатів; складу і параметрів технологічних процесів, їх апаратурного оформлення; норм праці і якості роботи, порядку і прийомів її виконання; вимог до якості напівфабрикатів на різних переділах виробництва; систем зв'язків між різними підрозділами та ділянками виробництва, нижчого підрозділу з вищим, і навпаки[4, 9, 66].

Принцип маневреності, як правило, передбачає організаційно-економічно доцільну і технічно здійсненне швидку перебудову виробничого процесу в цілому по підприємству або на окремих його ділянках при виникненні відхилень.

З маневреністю тісно пов'язане вимога наявності резервів, які також необхідні для забезпечення безперервності течії стандартизованого, стабільного процесу виробництва.

Принцип превентивності, тобто попередження, впливає з обов'язковості планування і зумовлює необхідність підготовки виробництва (розробка варіантів нових технологічних рішень, видів нової продукції, замінників сировини, матеріалів, норм витрати і т.п.); попередження відхилень у процесі оперативного регулювання виробництва; організацію системи планово-попереджувального ремонту[4, 9].

Принцип керованості, з якого випливає, що кожна дія, захід, будь-який елемент виробництва повинні бути керовані і піддаватися контролю і регулюванню в часі і просторі, що пов'язано з поняттям зворотного зв'язку.

Принцип зворотного зв'язку передбачає обов'язковість достовірності інформації в заданих обсягах і термінах, необхідної і достатньої для управління.

Паралельність є важливим принципом, що позначає одночасність виконання різних стадій виробничого процесу. Застосування цього принципу дозволяє скоротити час виробництва продукції, краще використовувати робочий час.

Економія речовини, енергії та праці є найважливіший принцип, заснований на законі економії робочого часу. Цей принцип реалізується шляхом впровадження новітніх досягнень науки і техніки, мобілізації невикористаних ресурсів, використання економічних інтересів підприємства і його працівників[4,9].

2. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Порядок проведення комплексного економічного аналізу

Для проведення комплексного економічного аналізу необхідна розробка якісних характеристик економіки підприємства. Це системи показників. Відбір показників, що характеризують виробничу діяльність, здійснюється на другому етапі аналізу.

На третьому етапі проведення системного економічного аналізу складається загальна схема системи. Тут встановлюються її головні компоненти, функції, взаємозв'язки, розробляється схема підсистем, що показує супідрядність їх елементів.

На основі інформаційної моделі господарської діяльності, тобто моделі формування економічних факторів і показників, складається загальна блок-схема комплексного економічного аналізу, класифікуються фактори і показники, формалізуються зв'язку між ними. [28]

Розглянемо загальну схему формування та аналізу основних показників господарської діяльності (рис. 2.1).

Економічні, виробничі відносини, які є предметом вивчення економічних наук, знаходяться в тісному взаємозв'язку з продуктивними силами. Зміст останніх характеризує технічні умови виробництва, від яких залежать продуктивна сила праці і економічні показники взагалі. Ось чому в основі всіх економічних показників господарської діяльності підприємств лежить організаційно-технічний рівень виробництва, тобто якість продукції і використовуваної техніки, прогресивність технологічних процесів, технічна і енергетична озброєність праці, ступінь концентрації, спеціалізації, кооперування і комбінування, тривалість виробничого циклу і ритмічність виробництва і управління[4,9,66].

Предметом економічного аналізу безпосередньо не є технічна сторона виробництва. Але економічні показники вивчаються в тісній взаємодії з технікою і технологією виробництва, його організацією. Технічний прогрес - вирішальний фактор підйому продуктивних сил і розвитку людського суспільства - веде до зростання продуктивності праці і зниження вартості. [51]

Рисунок 2.1. Формування та аналізу основних показників господарської діяльності.

На рівень економічних показників значний вплив мають природні умови.

Економічні показники характеризують не тільки технічні, організаційні і природні умови, а й соціальні умови, а також зовнішньоекономічні зв'язки підприємства.

Ефективність використання виробничих ресурсів, в свою чергу, проявляється в трьох вимірах: 1) в обсязі і якості виробленої та реалізованої продукції, 2) у величині споживання або витрат ресурсів на виробництво, тобто собівартість продукції, 3) у величині застосованих ресурсів, тобто авансованих для господарської діяльності основних і оборотних фондів.

2.2 Формування і обчислення показників ефективності підприємницької діяльності.

Метою аналізу виробничо-господарської діяльності є оцінювання рівня ефективності застосування виробничих ресурсів для виробництва і реалізації продукції, виявлення ефективності операційної діяльності підприємства. Систему показників ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Зміст та показники виробничо-господарського аналізу

Напрями	Зміст	Основні показники
Аналіз використання основних фондів	Розмір, структура та динаміка вартості основних фондів Ефективність використання основних фондів Ефективність витрат на утримання устаткування	Фондовіддача основних виробничих фондів Фондомісткість Розмір амортизаційних відрахувань
Аналіз використання матеріальних ресурсів	Забезпеченість матеріальними ресурсами Ритмічність, якість, комплектність постачань Розмір і частка транспортних витрат Втрати від заміни матеріалів, простою устаткування Вплив постачання на обсяг випуску продукції і собівартість	Матеріаловіддача Матеріаломісткість
Аналіз використання праці і заробітної плати	Чисельність, динаміка трудових ресурсів Склад, структура, рівень кваліфікації Аналіз впливу чисельності на динаміку виробництва продукції Оцінка продуктивності праці, її динаміки, визначення інтенсивних і екстенсивних факторів зростання продуктивності праці, виявлення резервів її підвищення Виявлення розмірів і динаміки середньої заробітної плати, її частки в собівартості, дослідження темпів зростання заробітної плати, оцінка резервів підвищення ефективності використання фонду заробітної плати	Продуктивність праці Частка заробітної плати у собівартості продукції

У ході аналізу виробничо-господарської діяльності проводиться така робота: вивчається загальна і виробнича структура підприємства; оцінюється рівень наявної технології виробництва; проводиться аналіз витрат на виробництво; аналізується рух основних фондів.

2.3 Аналіз показників ділової активності.

Показники ділової активності характеризують результати і ефективність поточної основної виробничої діяльності наведені в таб 2.2.

Аналіз ділової активності здійснюється за такими якісними критеріями:

1. Широта ринку збуту продукції.
2. Наявність продукції, що поставляється на експорт.
3. Репутація підприємства, що виражається, зокрема, в популярності клієнтів, що користуються послугами підприємства. Аналіз ділової активності здійснюється за кількісними показниками[4, 66].

Цими показниками є:

а) ступінь виконання плану за основними показниками, забезпечення заданих темпів їхнього зростання;

б) рівень ефективності використання ресурсів підприємства. Аналізуючи ступінь виконання плану за основними показниками, слід відзначити, що їх оптимальне співвідношення:

$$T_{пб} > T_r > T_{ак} > 100, \quad (2.1)$$

де:

$T_{пб}$, T_r , $T_{ак}$ — відповідно темпи зміни балансового прибутку, реалізації, авансованого капіталу (B_n).

Таблиця 2.2

ПОКАЗНИКИ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Показник	Формула розрахунку	Форми інноваційного забезпечення
1. Виручка від реалізації		2
2. Балансовий прибуток		2
3. Продуктивність праці	Виручка від реалізації / середньоспискова чисельність	2
4. Фондовіддача	Виручка від реалізації / середня вартість основних фондів	2
5. Оборотні кошти в розрахунках (в обороті)	Виручка від реалізації / середня дебіторська заборгованість	
6. Оборотність коштів в розрахунках (в днях)	360 днів / ряд. 5	2
7. Оборотність виробничих запасів (в оборотах)	Затрати на виробництво продукції / середні виробничі запаси	1
8. Оборотність виробничих запасів (в днях)	360 / ряд. 7	2,1
9. Оборотність кредиторської заборгованості (у днях)	Середня кредиторська заборгованість × 360 / затрати на виробництво продукції	1,2
10. Тривалість операційного циклу	ряд. 6 + ряд. 8	
11. Тривалість фінансового циклу	ряд. 10 – ряд. 9	1,2
12. Коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості	Середня дебіторська заборгованість / виручка від реалізації продукції	2
13. Оборотність власного капіталу	Виручка від реалізації продукції / середня величина власного капіталу	2,1
14. Оборотність основного капіталу	Виручка від реалізації продукції / підсумок середнього балансу	2,1
15. Коефіцієнт стійкості економічного зростання	Чистий прибуток — дивіденди, що виплачуються акціонерам / власний капітал	2,1

Ця залежність означає, що

а) економічний потенціал підприємства зростає;

б) у порівнянні зі зростанням економічного потенціалу обсяг реалізації зростає більш високими темпами, тобто ресурси підприємства використовуються більш ефективно;

в) прибуток зростає випереджаючими темпами.

Вищеназване співвідношення можна умовно назвати «Золоте правило економіки підприємства». Однак можливі і відхилення від цієї ідеальної

залежності. Причому не завжди можна відхилення розглядати як негативні, наприклад: рекомендація і модернізація діючих виробництв і ін. Таке зіставлення зараз дуже ускладнене впливом інфляції[4, 66].

Для аналізу ефективності використання ресурсів підприємства використовуються різноманітні показники. Всі ці показники наведені у вміщеній вище аналітичній таблиці. До показників оцінки ефективності використання ресурсів підприємства і динамічності його розвитку відносяться:

Ресурсовіддача (коефіцієнт оборотності авансованого капіталу) характеризує обсяг реалізованої продукції, яка припадає на 1 гривню коштів, вкладених в підприємство. Зростання цього показника характеризує діяльність підприємства з позитивного боку.

Коефіцієнти стійкості економічного зростання показують, якими в середньому темпами може підприємство розвиватися в подальшому, а також при зміні співвідношень, що склалися між різними джерелами фінансування, фондovіддачею, рентабельністю виробництва, дивідендною політикою.

3. АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ М. СУМИ (НА ПРИКЛАДІ ВАТ «СУМИХІМПРОМ»)

3.1 Розробка системи комплексної оцінки діяльності підприємства

У складних умовах перебудови економіки України, коли припинилося централізоване планування і фінансування розвитку хімічної галузі, ВАТ "Сумихімпром" не припиняло роботи. Воно нарощувало обсяги виробництва найважливіших видів продукції, розширенню її асортименту, будівництва нових потужностей, освоєння нових технологій і вирішення екологічних проблем. При цьому необхідність впровадження у виробництво нових розробок диктувалася не директивними рішеннями. Воно впроваджувалось умовами споживчого попиту серед активних конкурентів на реальному ринку.

Більш низька ціна, підвищені ефективність використання виробничих потужностей і екологічна безпека - ось формула, відповідно до якої розроблялися впроваджувалися все новинки. Це дозволило підприємству мати значний доробок для інтенсифікації виробництва і розширення сфери застосування продукції, що випускається.

Специфіка роботи хімічного обладнання полягає в його швидкому зносі внаслідок впливу агресивних середовищ і високих температур. При цьому слід йти в ногу з досягненнями науки, що пропонує все більш досконалу, надійну і ефективну техніку і технології. Бажання оновити все і відразу неможливо через відсутність колосальних коштів на ці цілі, а тому з усього спектра необхідного ми вибрали саме невідкладне.

Врожайність сільськогосподарських культур на 40-60% визначається застосуванням мінеральних добрив, особливо фосфорних, на яких спеціалізується ВАТ "Сумихімпром". У той же час, до 2017 року дефіцит потреби в них досягне 1 млн. Тонн. Кормові ж добавки для тваринництва України виробляють тільки сумські хіміки і виробничі потужності

підприємства дозволять забезпечити цією продукцією потреби всього агросектору України, організувавши, крім того, експортні поставки.

Повним ходом йде реконструкція виробництва пігментного двоокису титану, сировинну базу та потужності, з випуску якої серед країн СНД має лише Україна. Підвищення якості цього найважливішого продукту хімічної промисловості дозволить найближчим часом зробити його конкурентоспроможним на світовому ринку. Це суттєво розширило ринок збуту сумської двоокису титану. Разом з тим, важливою ланкою цієї програми є реконструкція виробництв кольорових пігментів, підвищення попиту на які до 2017 року прогнозується фахівцями.

Розширення пігментного виробництва зажадає вирішення проблеми утилізації сульфату заліза-відходів виробництва двоокису титану за існуючою технологією. Можливими варіантами є перехід на нове сировину-титанові шлаки, а також створення виробництва з переробки сульфату заліза, який накопичився в відвалах на сірчану кислоту.

У самий найближчий час фахівцями підприємства будуть освоєні технології виробництва і налагоджений випуск якісно нових коагулянтів для очищення води, мінералізатора для виробництва екологічно чистого цементу з відходів залізного купоросу. Проектується і будується виробництво якісно нових матеріалів для випуску міцних теплоізоляційних будівельних панелей, екологічно чистих ДВП і ДСП, інших будматеріалів.

3.2. Показники фінансово-економічного стану.

За підсумками роботи акціонерного товариства за 2018 рік результат від реалізації з дочірніми підприємствами склав 38175 тис. Грн. Ця прибуток утворилася від реалізації готової продукції-36772 тис. Грн., Реалізація послуг промислового характеру-1403 тис. Грн. велику питому вагу комерційних витрат (1491 тис. грн.), операційних доходів і витрат (-2159 тис. грн.) значно знизили суму отриманого прибутку. В результаті отримано балансовий

прибуток в сумі 11462 тис. Грн., Що є позитивним моментом в роботі підприємства за звітний період у порівнянні з минулим (збитки за 2017 рік склали 31623 тис. Грн.).

Отриманий прибуток дозволила створити джерела по фінансуванню плану соціально-економічного розвитку, передбачених колективним договором на 2018 рік.

Всього на заходи, передбачені планом соціально-економічного розвитку використано 11969 тис. Грн., З них:

- на виробничий розвиток підприємства-2741 тис. Грн .;
- на соціальні потреби-6876 тис. Грн .;
- на оплату праці та пільги в 2018 році направлено-2352 тис. Грн.

З огляду на повну відсутність оборотних коштів необхідно відзначити нульове фінансування для їх поповнення з прибутку, як джерела фінансування таб 3.1.

Таблиця 3.1- Використання прибутку

Показник	Ф2, ряд	2017 рік		2018 рік		Відхилення	
		Сума, тис.грн .	% к чистой прибыли	Сумма, тыс.грн .	% к чистого прибутку	Сума, тис.грн .	%
Балансова прибуток	090	-31623	95,39	11462	107,41	43085	-36,25
Платежі в бюджет	200	1530	-4,61	791	7,41	-739	51,70
Чистий прибуток		-33153	10	10671	100	43824	-32,19
Виробничий розвиток	220	7102	-21,42	2741	25,69	-4361	38,59
Соціальний розвиток	230	10314	-31,11	6876	64,44	-3438	66,67
Заохочення	240	2365	-7,13	2352	22,04	-13	99,45
Інші цілі	260	6970	-21,02	12735	119,34	5765	182,71

У 2018 році економічні показники діяльності акціонерного товариства стабілізувалися. Позитивні тенденції, що виникли в 1 півріччі, збереглися і зміцнилися в 3 кварталі. Навіть результати четвертого кварталу (як правило, дуже складного, за обсягами виробництва і збільшеному списанню коштів на

собівартість продукції в кінці року) не змогли вплинути на загальну позитивну тенденцію в оздоровленні економічних показників.

Аналіз виконання виробничого завдання.

Підприємством протягом 2018 року було випущено продукції в діючих цінах на суму 258207,9 тис. Грн., Планове завдання перевиконано на 5,5% або 13540,9 тис.грн.

ВАТ "Сумихімпром" без обліку дочірніх підприємств випустив товарної продукції в діючих цінах на суму 228748,6 тис. Грн. План виконаний на 105,2% або 11320,3 тис. Грн. Дочірніми підприємствами було вироблено товарної продукції на суму 29459,3 тис. Грн., Перевиконання плану склало 8,2%.

Динаміка випуску продукції і виконання виробничого завдання по кварталах в таблиці 3.2 і за 2018 рік представлена в таблиці 3.3.

Таблиця 3.2. Динаміка виконання виробничого завдання по кварталах.

Квартали	Обем товарной прод. в дійств. цінах без ДП, тис. грн.	% вик. произв. завдання	Обем товарної прод. в дійств. цінах с ДП, тис. грн.	% вик. вироб. завдання
I	52023,8	106,3	58300,1	106,6
II	59046,8	103,0	67445,8	103,4
III	55421,5	105,8	62466,6	106,4
IV	62256,5	105,9	69995,4	106,0
2018 год	228748,6	105,2	258207,9	105,5

У 2018 році на виробничу діяльність підприємства чинили негативний вплив ряд факторів:

- неритмічність поставок сировини (фосфоритів, гідрату окису алюмінію);
- низький відсоток використання потужностей через відсутність коштів, необхідних для закупівлі сировини і енергоносіїв;
- падіння обсягів випуску мінеральних добрив в зв'язку з відсутністю сировини;

- зниження обсягів лакофарбового виробництва в зв'язку з обмеженням споживання двоокису титану на власні потреби;
- зниження обсягу випуску реактивної сірчаної кислоти в зв'язку з відсутністю збуту;
- відсутність платоспроможного попиту на продукцію, що випускається (трикальційфосфат, суперфосфат амонізований, діамонійфосфат, амофос).

Таблиця 3.3. Аналіз виконання виробничого завдання за 2018 рік.

Наименование показателя	Ед. изме р	За 2018 год						
		2017 г.	План	Факт	+, -	% вып. задания	% к соотв. 2017 г.	+, -
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Товарная продукция в действ. ценах	т.грн	168847,7	244667,0	258207,9	13540,9	105,5	152,9	89360,2
Товарная продукция в ценах на 1.01.2018 г.	т.грн	312606,3	268509,3	281208,3	12699,0	104,7	90,0	-31398,0
Основные виды продукции								
Серная кислота в мнг	т	298085	239030	243400	4370	101,8	81,7	-54685
Минеральные удобрения 100%	т	104149	46277	48389	2112	104,6	46,5	-55760
Амонизир. суперфосфат 100%P205	т	16803	25204	26174	970	103,8	155,8	9371
Трикальційфосфат 100% P205	т	12499	8849	9419,9	571	106,5	75,4	-3079
Монокальційфосфат 100% P205	т	106	66	302,9	236	458,0	284,0	196
Аммофос P205 100%	т	60041	634	689	55	108,7	1,1	-59352
Аммофос 100% №2	т	14521	146	163	17	111,3	1,1	-14356
Діамонійфосфат 100% P205	т	132	7500	7685	185	102,5	5822	7553
Діамонійфосфат 100% №2	т	46	2772	2806	35	101,3	6100	2760
Супераммониз. обогаш. 100% P205	т	0	480	497	17	103,5	0	497
Супераммониз. обогаш. 100% №2	т	0	120	121	1	101,0	0	121
Известь 100% CaO	т	44110	59050	59584	534	100,9	135,1	15474
Двоокись титана	т	20554	26150	26514	364	101,4	129,0	5960
Реактивная серная кислота в мнг	т	4460	3970	4055	85	102,1	90,9	-405
Серноокислый алюминий техн. 15%	т	51200	43600	44140	540	101,2	86,2	-7060
Пиросульфит натрия 95%	т	371	1440	1452	12	100,8	391,4	1081
Сульфит натрия 93%	т	0	0	0	0	0	0	0
Фосфорная кислота 100% P205	т	66476	13599	14055	456	103,4	21,1	-52421
Жидкое стекло 32%	т	540	770	780	10	101,3	144,4	240
СМС "Ландыш"	т	77	240	251	11	104,6	326,0	174
Эмали (ТНП)	т	5935	5456	5865	409	107,5	98,8	-70
Эмали (валовый)	т	7788	7384	7751	367	105,0	99,5	-37
Краски масляные (ТНП)	т	653	634	658	24	103,8	100,9	6
Краски масляные (валовый)	т	732	803	839	36	104,5	114,7	107
Грунтовка	т	221	160	157	-3	98,0	71,0	-64
Известь фас. 5кг	т	123	105	110	5	104,8	89,4	-13
ТНП в действ. ценах с ДП	т.грн	26015	28903	31007	2103,9	107,3	119,2	4992,1
ТНП в сопост. ценах с ДП	т.грн	35641	33652	36091	2438,	107,2	101,3	450,5

	.				8			
--	---	--	--	--	---	--	--	--

У порівнянні з 2017 роком у 2018 році спостерігалось падіння обсягів виробництва за такими видами продукції.

Таблиця 3.4- Види продукції, по яким спостерігалось падіння обсягів виробництва.

Наименование продукции	% падения	тонн
Трикальций фосфат 100% P2O5	24,6	3079
Аммофос 100% P2O5	98,9	59352
Реактивная серная кислота, мнг	9,1	405
Фосфорная кислота	78,6	52254,6
Эмали	0,5	37
Грунтовка	29,0	64
Сернокислый алюминий	13,8	7060
Известь фас. 5 кг	10,6	13

3.3 Напрями вдосконалення господарської діяльності підприємства на основі комплексної оцінки.

За підсумками роботи в 2018 році ВАТ "Сумхімпром" отримало прибуток у сумі 11,5 млн. грн. Це прибуток дозволив створити джерела по фінансуванню плану соціального розвитку, передбачені колективним договором на 2018 рік. У звітному році економічні показники діяльності ВАТ "Сумхімпром" стабілізувалися. Позитивні тенденції, що виникли в I півріччі, збереглися і зміцнилися в III і IV кварталах. На що вплинули наступні фактори:

- більш повне завантаження виробничих потужностей;
- зростання обсягів виробництва по ліквідних видів продукції (двоокис титану, лакофарбова продукція);

□ підвищення рівня відпускних цін внаслідок позитивних коливань на ринку продажів двоокису титану).

За результатами 2018 року ДП "Фосхім" працювало зі збитками. Це пояснюється простоем виробничих потужностей через відсутність коштів і сировини.

Підприємством в 2018 році було перевиконано планове завдання на 5,5%. Найбільший відсоток виконання плану було досягнуто в грудні місяці (110%). На виробничу діяльність АТ вплинули також негативні чинники:

- неритмічність поставок сировини;
- низький відсоток використання виробничих потужностей через відсутність коштів на придбання сировини та енергоносіїв;
- відсутність платоспроможного попиту на випущену продукцію.

Практично протягом усього року темп зростання товарного виробництва коливався на рівні 75%, але в жовтні місяці цей показник підвищився до 225%, що пов'язано з укладенням контракту на виробництво мінеральних добрив з фірмою "Apatit Fertilizers".

У 2018 році на ВАТ "Сумихімпром" була розроблена гнучка стратегія ціноутворення по двоокису титану, реактивної кислоти, сірчаної кислоти, лакофарбової продукції, що дозволила істотно збільшити обсяг продажів. Також виконані заходи по зниженню собівартості основними, допоміжними цехами і дочірніми підприємствами акціонерного товариства. Розмір економії становить не менше 4 млн. Грн.

Проведена активізація комерційної діяльності, як наслідок скорочення залишків готової продукції на складах підприємства. Посилено контроль за формуванням бюджетів витрат на виробництво на стадії планування.

ВИСНОВОК

Щоб полегшити становище підприємств в цей складний кризовий час, керівникам важливо чітко знати, якими видами діяльності слід займатися щоб не просто виживати, а й отримувати прибуток з одночасним задоволенням потреб суспільства. Потрібно сприяти економічному підйому країни в цілому. Так як держава сприяє досягненню цілей, що стоять перед підприємством, в якому ступені допустимо його втручання в підприємницьку діяльність і що воно робить для того, щоб всі суб'єкти господарювання були в рівних умовах.

З іншого боку, важливо не тільки вміти правильно оцінити становище підприємства у зовнішньому середовищі. Потрібно вміти проаналізувати ситуацію всередині підприємства і, за допомогою існуючих економічних показників, дати чітку характеристику цій ситуації.

Існує цілий комплекс показників. За їх допомогою проводиться економічний аналіз. Однак, в залежності від галузі народного господарства, до якої належить підприємство, від специфіки його діяльності та інших факторів вони можуть видозмінюватися, доповнюватися, спрощуватися і т.д. Комплекс показників, які характеризують, наприклад, діяльність підприємств хімічного виробництва не може повністю співпадати з показниками, що описують діяльність хлібопекарського комбінату.

На підставі запропонованого порядку проведення комплексного економічного аналізу і методик розрахунку цілої низки показників в даній роботі був проведений аналіз господарської діяльності ВАТ «Сумхімпром».

Показники, розраховані в даній роботі є вищим, свідчать про роботу підприємства у важких економічних умовах. Але незважаючи на це, рентабельність товарної продукції підприємства становить 18,3%, прибуток від реалізації продукції 11462 тис. Грн .. Аналіз виробничої діяльності підприємства показав, що в порівнянні з 2017 р падіння обсягу виробництва склало 10%, що стало результатом дії наступних чинників:

- низьке завантаження виробничих потужностей;
- відсутність коштів для закупівлі сировини, енергоресурсів;
- низька платоспроможність покупців;

Аналіз структури товарного виробництва за 2018 р в порівнянні з 2017-м показав, що значних змін в структурі відбулося в зв'язку з простоем деяких цехів і дочірніх підприємств через відсутність сировини і обмеження по збуту продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: Учебник. - М.: Финансы и статистика, 1997. - 416 с.
2. Богдановская Л.А., Виноградов Г.Г., Мигун О.Ф. и др. Анализ хозяйственной деятельности в промышленности. - Мн.: Высшая школа, 1996. - 363 с.
3. Браверман А., Саулин А. Интегральная оценка результатов работы предприятий // Вопросы экономики, 1998, №6. - с. 108 - 121.
4. Бужинский А.И., Шеремет А.Д. Методика экономического анализа деятельности производственного объединения. - М.: Финансы и статистика, 1982. - 229 с.
5. Бусыгин А.В. Предпринимательство. Основной курс: Учебник для вузов. - М.: ИНФРА - М, 1997. - 608 с.
6. Вавилов Н., Фокин Ю. Успех и трудности повышения эффективности производства // Экономист, 1996. - № 1, с. 66-75.
7. Великанов К.М., Власов В.Ф., Карандашова К.С. Экономика и организация производства в дипломных проектах. Учебное пособие для вузов. - Л.: «Машиностроение», 1977. - 208 с.
8. Вітлінський В., Наконечний С. Ризик у менеджменті. - К.: Борисфен, 1996. - 336 с.
9. Гаврилов А. Формирование механизма обновления системы управления экономикой // Экономист, 1998. - № 7, с. 13-16.
10. Горфинкель В.Я., Швандар В.А., Куприянов Е.М. и др. Курс предпринимательства. - М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. - 439 с.
11. Грузинов В. Экономика предприятия и предпринимательства. - М.: СОФИТ, 1994. - 496 с.
12. Грулев И., Мирошников В. Динамика прибыли в условиях рынка // Бизнес-информ, 1997. - № 6, с 32-36.
13. Документы ОАО «Сумыхимпром».

14. Дьячков М.Ф. Анализ хозяйственной деятельности в строительстве : Учебник . - М.: Финансы и статистика, 1987. - 264 с.
15. Ефимова О.В. Финансовый анализ. - М.: Изд-во «Бухгалтерский учет», 1998. - 320 с.
16. Економіка підприємства.:Підручник - В 2 т. / За ред. С. Ф. Покро-пивного.- К.: Вид-во «Хвиля-Прес», Донецьк: Мале підприємство «Поиск»,Т-во книголюбів, 1995. - 400 с.
17. Житная И.П., Садовников А.А., Манухина М.Ю., Кармаш Л.В. Оценка уровня эффективности использования основных фондов предприятия // Машиностроитель, 1998. - №5. - с. 2-4.
18. Закон України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 року із змінами та доповненнями // Все про бухгалтерський облік, 2007. - № 27.
19. Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року із змінами та доповненнями // Все про бухгалтерський облік, 2007.- № 27.
20. Закон України «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 із змінами та доповненнями // Все про бухгалтерський облік, 2007.- № 27.
21. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 року із змінами та доповненнями // Все про бухгалтерський облік, 2007. - № 27.
22. Иваниенко В. и др. Анализ показателей рентабельности // Бизнес-информ, 1998. - № 10, с. 51-53.
23. Кабалина В. Предприятие как социально-политический институт советского и постсоветского общества //МЭиМО, 1998. - № 2, с. 34-37.
24. Камаев В.Д. Экономическая теория: Учебник - М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1998. - 640 с.
25. Карлик Е.М. Экономика машиностроения. - Л.: Машиностроение, 1985. - 392 с.
26. Киперман Г.Я. Показатели и нормативы в новых условиях хозяйствования. - М.: Финансы и статистика, 1989. - 176 с.
27. Ковалев А., Привалов В. Анализ финансового состояния предприятия.- М.: Центр экономики и маркетинга, 1995. - 192 с.

28. Ковбасюк М. Нове у змісті економічного аналізу в зв'язку з переходом до ринку // Бухгалтерський облік і аудит, 1994. - № 9, с 7-8.
29. Красько И.Е., Москаленко И.М. Настольная книга хозяйственника. - Харьков : Прапор, 1989. - 192 с.
30. Кумахов Р. Теория согласования и анализ предприятия // Вопросы экономики, 1997. - № 10, с. 85-89.
31. Курс экономики: Учебник /Под редакцией Б.А. Райзберга - М.: ИНФРА-М, 1997.-720 с.
32. Лист НБУ про виконання установами банків доручень підприємств та розрахункових документів на безспірне стягнення коштів від 18.09.98 року.
33. Лыч Н.М. Экономика машиностроительной промышленности. - К.: Высшая школа, 1989.- 382 с.
34. Макконел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы, политика.
35. Мельник Л.Г. Конспект лекций по теме: «Факторы производства» курса «Экономика промышленности». Часть 1.- Сумы: СумГУ, 1994.- 43с.
36. Москаленко В.П., Балан М.Ф. Творческая инициатива и конечный результат. М.: Экономика, 1987. - 86 с.
37. Москаленко В.П. Экономический механизм предприятия в условиях рынка. - Сумы: МКИПП «Мрія», 1992. - 80 с.
38. Муравьев А.И. Перестройка планирования на предприятии в условиях хозрасчета. - М.: Экономика, 1989. - 124 с.
39. Намазалиев Г.И. Экономический анализ хозяйственной деятельности в материально-техническом обеспечении. - М.: Финансы и статистика, 1990. - 320 с.
40. Омаров А.М. Экономика производственного объединения. - М.: Экономика, 1985. - 384 с.

41. Организация, планирование и управление машиностроительным производством / Под ред. Родионова Б.Н. - М.: Машиностроение, 1989. - 327 с.
42. Основы экономической теории. Учебное пособие./Под редакцией В. Д. Камаева . - М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1996.- 284 с.
43. Палий В.Ф. , Суздальцева П.П. Техничко-экономический анализ производственно-хозяйственной деятельности машиностроительных предприятий. - М.: Высшая школа, 1989. - 271 с.
44. Панченко Е.Г. Предприятия в новых условиях хозяйствования. - К.: О-во «Знание» УССР, 1989. - 48 с.
45. Парасочка В.Т. и др. Самоокупаемость и самофинансирование: методика анализа. - М.: Финансы и статистика, 1989. - 144 с.
46. Петрова В.И. Анализ хозяйственной деятельности машиностроительного предприятия: Учебник для техникумов. - М.: Машиностроение, 1987. - 223 с.
47. Покропивний С.Ф., Колот В.М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність. - К.: КНЕУ, 1998. - 352с.
48. Полякова С.И., Буренко Е.Н. Экономический анализ в системе внутрихозяйственного расчета. - М.: Финансы и статистика, 1989. - 191 с.
49. Пороховский А. Экономически эффективное государство: американский опыт // Вопросы экономики, 1998, №3. - с. 81 - 98.
50. По сообщениям интерфакса // Директор, 2007. - № 3-4, с 54-61.
51. Раевский В.А. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятий (объединений). - М.: Мысль, 1988. - 198 с.
52. Региональная экономика: планирование, прогнозирование, управление / Под ред. Беседина В.Ф.. - К.: Наукова думка, 1989. - 272 с.
53. Рекламный проспект ОАО «Сумыхимпром» // Данкор Юнипресс, 1998. – 20 с.
54. Рубченко А. Економікс: функції держави // Закон і бізнес, 2007. - № 8, с.5.

55. Рыбик В.И., Пессель М.А. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятий и объединений. - М.: Финансы и статистика, 1984. - 351 с.
56. Себестоимость промышленной продукции // Информационно-тематический сборник «Эпсилон», 1996. - № 14, с.12-20.
57. Севрук М.А. Экономический анализ в условиях самостоятельности предприятий. - М.: Финансы и статистика, 1989. - 191 с.
58. Симоненко К. Конкуренция - мать порядка // Бизнес, 2007. - № 10, с.8.
59. Сопко В.В., Мельничук Г.Р, Науменко Г.О Учет и анализ в управлении предприятием. - К.: Техника, 1992. - 183 с.
60. Структура и формирование тарифов. Курс института международно-го образования г. Вашингтон и компании С.Н. Guernsey & Co г. Оклахома, США. - Киев. - 1998.
61. Указ президента України «Про деякі зміни в оподаткуванні прибутку підприємств» від 18. 12. 98 року
62. Федоровский В.А. Аналитическая экономика современного предприятия. - Николаев: ЭОЛИС, 1996. - 104 с.
63. Чалбаев К.К. Интенсификация производства и рыночные отношения. - М.: Экономика, 1990. - 287 с.
64. Экономика и организация промышленного производства. Республиканский межведомственный научно-технический сборник. Выпуск 29.- Киев: «Техника», 1993. - 96 с.
65. Экономика машиностроительного производства / Под ред. Берзиня И.Э. - М.: Высшая школа, 1998. - 304 с.
66. Экономика и бизнес: учебник / под ред. д.э.н., проф. Л. Г. Мельника, д.э.н., доц. А. И. Каринцевой. – Сумы : Университетская книга, 2018. – 608 с.
67. Экономика предприятия: Учебник /Под редакцией О.И. Волкова.- М.: ИНФРА-М, 1997. - 416 с.